

بررسی پیامدهای اجتماعی سیاست تقسیم اراضی انقلاب اسلامی ایران بر مبنای روش AHP

محمدباقر خرمشاد *

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۸/۲۵

محمدجواد موسی نژاد **

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۱/۲۰

چکیده

سیاست‌گذاری تقسیم اراضی در جمهوری اسلامی ایران بلافاصله پس از پیروزی انقلاب اسلامی در دستور کار نهادهای حاکمیتی قرار گرفت. ضرورت ایجاد تغییرات بنیادی در وضعیت زمین و زمین‌داری در کشور، تمرکز شعارهای انقلاب بر عدالت اجتماعی و درخواست‌های روستائیان برای تغییر در شیوه زمین‌داری از عواملی بودند که موجب شد تا این مسئله مورد توجه قرار بگیرد. این فرآیند که از سال ۱۳۵۸ آغاز شد و تاکنون با فرازونشیب‌هایی تداوم یافته است، دارای پیامدهایی در فضای اجتماعی روستاها و بالتبع کشور بوده است. مقاله پیش رو حاصل پژوهشی است که بدلیل موضوع نو و بدیع، در آن از روش مصاحبه عمیق برای گردآوری اطلاعات و داده بهره گرفته شده است. این مقاله در پی پاسخ به این سؤال است که پیامدهای اجتماعی تقسیم اراضی در جمهوری اسلامی ایران چیست؟ برای پاسخ به این سؤال، ضمن رجوع به نخبگانی که در هیئت‌های ۷ نفره تقسیم زمین در اوایل انقلاب مشغول به کار بوده‌اند و یا به‌نوعی در وضع و تصویب قوانین مربوط به زمین در جمهوری اسلامی ایران سهیم بودند، به گردآوری داده در مورد پیامدهای اجتماعی تقسیم اراضی پرداخته شد. تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی روستاها، تقویت و تشویق همکاری جمعی بین روستائیان با شکل‌گیری نظام بهره‌برداری مشاع، جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها و ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی پیامدهای اجتماعی تقسیم اراضی انقلاب اسلامی ایران می‌باشد. با تدوین پرسشنامه جدیدی مجدداً به نخبگان مذکور مراجعه شده و به اولویت‌بندی پیامدهای اجتماعی تقسیم اراضی در جمهوری اسلامی ایران پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: تقسیم اراضی، جمهوری اسلامی ایران، اصلاحات ارضی، عدالت اجتماعی، توسعه.

مقدمه

اصلاحات ارضی در سال‌های دهه ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ در زمان حکومت پهلوی دوم نتوانست اهداف و آثار مورد انتظار را به همراه بیاورد. پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ یکبار دیگر جرقه‌ای بر مبحث عدالت اجتماعی و بازتوزیع زمین بود. در چنین فضایی که ساختار نظام ارباب - رعیتی با تزلزل جدی مواجه شده بود، روستاییان و دهقانان بدنبال بازتوزیع زمین بودند. مردم روستایی لغو کامل نظام ارباب رعیتی و توزیع زمین‌ها بر حسب عدالت را خواستار بودند. فشارهای افکار عمومی و گروه‌های مختلف انقلابی نهایتاً منجر به انعکاس این خواسته در سطوح بالای تصمیم‌سازی کشور در سال ۱۳۵۸ شد. شورای انقلاب که مسئولیت تصویب و وضع قوانین کشور را در آن زمان داشت، به بررسی این موضوع پرداخت. یکی از مهم‌ترین طرح‌هایی که برای تغییر بنیادین وضعیت اجتماعی روستاها از سال ۱۳۵۸ در دستور کار شورای انقلاب قرار گرفت، طرح تقسیم اراضی روستایی ایران بود. این طرح پس از طی فرازونشیب‌های فراوان نهایتاً در شورای انقلاب تصویب شد و بعداً با تشکیل مجلس شورای ملی، در این مجلس تصویب و در چند نوبت با اصلاحیه مواجه شد. بازتوزیع زمین‌های موات، مصادره‌ای و بلاصاحب که در این قانون مورد توجه قرار گرفت، بی‌تردید پیامدهای متعددی را در سپهر اجتماعی و اقتصادی روستاها در پی داشت. این مقاله در جستجوی پاسخ به این سؤال است که پیامدهای اجتماعی تقسیم اراضی در جمهوری اسلامی ایران چیست؟ برای تبیین پیامدهای اجتماعی این فرآیند بنیادین سیاسی - اجتماعی از روش مصاحبه عمیق و تکنیک AHP استفاده شده است و یافته‌های حاصل از روش مصاحبه عمیق، به صورت سلسله‌مراتبی مورد تحلیل قرار گرفته است.

چارچوب نظری

تقسیم اراضی یا اصطلاح رایج آن، اصلاحات ارضی (Land Reform) که در طول تاریخ در جوامع متعددی اتفاق افتاده، از ادبیات نظری غنی برخوردار است. اندیشمندان و نظریه‌پردازان مختلفی به تحلیل و تبیین این پدیده اثرگذار در حوزه سیاسی، اجتماعی و اقتصادی پرداخته‌اند. اصلاحات ارضی در جوامع مختلفی که مورد اجرا درآمده است،

پیامدهای مختلفی را در پی داشته است. از همین منظر اندیشمندان از زوایای متفاوتی به آن نگریسته‌اند، عده‌ای از محققان، صرفاً نگاهی اقتصادی به این پدیده دارند و با عینک توسعه به آن می‌نگرند. بر این مبنا، اصلاحات ارضی بصورت ذاتی ارزش خاصی ندارد و فقط مرحله‌ای از مراحل توسعه است. در این صورت، جامعه باید برای پیشرفته شدن و توسعه‌یافتگی، مرحله اصلاحات ارضی را پشت سر بگذارد. نظریه نئوکلاسیک توسعه به مقوله اصلاحات ارضی به‌عنوان یک بخش جدایی‌ناپذیری از استراتژی و سیاست توسعه اقتصادی نگاه می‌کند. این مسئله در آثار افرادی چون دورنر، وارینر، و زهیر احمد، به وضوح قابل مشاهده است (Ahmad, 1975: 22, Dorner, 1972: 35, Warriner, 1969:78). علاوه بر این اندیشمندان، آرتور لوئیس، نیل اسملسر و والت ویتمن روستو نیز از افرادی هستند که به مقوله اصلاحات ارضی ذیل نظریات توسعه اقتصادی خویش پرداخته‌اند.

نئوکلاسیک‌ها مسئله تخصیص بهینه عوامل تولید کمیاب را در بطن توجه قرار می‌دادند اما ناتوانی نظریه‌های نئوکلاسیک‌ها در رفع مشکلات اقتصادی کشورهای کم‌توسعه، توجه را به موضوع رشد و توسعه اقتصادی در کل جهان معطوف ساخت. همین مسئله راهی را باز نمود به سوی مطالعه جوامع کمتر توسعه‌یافته جهان و ارائه تحلیل‌هایی جهت حرکت به سوی توسعه در این کشورها. افرادی مثل بائر که در مورد مالایا و آفریقای غربی مطالعه نمودند. کالین کلارک که در اثر مشهورش «شرایط پیشرفت اقتصادی» خدمات را در کنار بخش کشاورزی و صنعت مورد توجه قرار می‌دهد. براساس این نظر کلارک بود که بسیاری از کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران به فاصله کمی پس از اجرای اصلاحات ارضی (اغلب در دهه ۱۹۶۰) به ادغام واحدهای خرد و تشکیل واحدهای بزرگ مقیاس سرمایه‌داری ارضی مبادرت کردند (مایر و سیزر، ۱۳۶۸، ۱۱۳).

کلارک در کتاب *اقتصاد کشاورزی معیشتی* که در سال ۱۹۶۴ با همکاری هازول (Hoeswell) منتشر کرد، این نظر را مطرح نمود که بهبود در بهره‌وری کشاورزی باید به‌عنوان شرط لازم دیگری برای توسعه صنعتی تلقی شود (بیگی نسوان، ۱۳۷۶، ۹۱). وی در تکمیل نظریه خود، انجام اصلاحات ارضی برای بهره‌وری در کشاورزی را یکی از پیش‌شرط‌های توسعه دانست. یکی دیگر از محققان، نیل اسملسر است. اسملسر

معتقد است که توسعه ناشی از برهم‌کنش چهار فرآیند متمایز «پیشرفت فن‌شناختی»، «تکامل کشاورزی»، «صنعتی شدن»، و «تحول بوم‌شناختی» است (اسملسر، ۱۳۷۶، ۱۵۳-۱۴۹). اسملسر معتقد است که الزامات پیشرفت «فن‌شناختی»، «تجدید سازمان کشاورزی»، «صنعتی شدن» و «شهرگرایی» در جوامع گوناگون متفاوت است و براین اساس نتیجه صف‌بندی‌های مجدد ساختی نیز متفاوت خواهد بود. این نظریه‌پرداز توسعه، در تجدید سازمان کشاورزی، از اصلاحات ارضی صحبت می‌کند و معتقد است برای افزایش بهره‌وری کشاورزی و کشاورزی پیشرفته نیازمند بازتوزیع ساختارهای زمین و ارائه الگویی جدید هستیم. اما مهم‌ترین نظریه‌پرداز توسعه، والت ویتمن روستو است. آراء توسعه‌ای این صاحب‌نظر بیش از همه آراء توسعه‌ای دیگر مورد بحث و جدل‌های موافق و مخالف قرار گرفته است که این، صرف‌نظر از واکنش نسبت به نقش سیاسی روستو و مشاغل دولتی او، می‌تواند بازگوی اهمیت و قابلیت تأثیرگذاری آراء او باشد. مهم‌ترین بخش آراء توسعه‌ای روستو، نظر او درباره گذار از جامعه سنتی به جامعه صنعتی است که نخستین‌بار در کتاب «مراحل رشد اقتصادی» بیانیه‌ای غیرکمونستی، مطرح شد و به مدل پنج‌مرحله‌ای روستو و یا مدل «توصیف مرحله‌ای رشد» موسوم است. چشم‌انداز رشد و توسعه اقتصادی از نظر روستو، چشم‌اندازی مرحله‌ای و تکاملی است. همان‌گونه که آگوست کنت در مطالعات خود معتقد بود که جامعه غرب از ابتدا در وضعیت مدرن قرار نداشته بلکه روندی تدریجی را طی کرده و سه مقطع تاریخی یعنی تفکر اسطوره‌ای، تفکر متافیزیکی را پشت سر گذاشته و مرحله پوزیتیویسم رسیده است، توینس نیز گذار از وضعیت گزاشافت به گمیشافت را تحقق‌نوسازی می‌داند.

تعداد محققان و اندیشمندانی که توسعه را تکاملی و مرحله‌ای دانسته‌اند اندک نیستند اما آنچه که مسلم است تأثیر یکی از آن‌ها بر افکار روستو بود که آن فرد کارل مارکس است. تأثیر مارکس بر افکار روستو تا جایی است که بعدها روش برخورد روستو را با مسائل تاریخی مدرن «یک اعلامیه غیر کمونستی» نام نهاده‌اند. همان‌گونه که مارکس مراحل تکامل تاریخ جوامع بشری را به مراحل فئودالیسم، سرمایه‌داری، بورژوازی، سوسیالیسم و کمونیسم تقسیم‌بندی کرده است. روستو نیز سیر تکامل

جوامع سرمایه‌داری را به پنج مرحله تقسیم کرد (مایر و سیزر، ۱۳۶۸، ۷۲). بر همین اساس است که روستو را مارکس نظام سرمایه‌داری می‌خوانند (مایر و سیزر، ۱۳۶۸، ۷۳). روستو در مراحل مختلف به توسعه بخش کشاورزی توجه خاصی مبذول داشت و در مرحله دوم ضمن اینکه توجه به تحول در این بخش، از اصلاحات ارضی به عنوان تحول عمیق در این حوزه یاد می‌کند. با وجود این اما وی نسخه جامعه از اصلاحات ارضی را برای همه کشورها ارائه نکرده است چرا که خود وی اعتقاد داشت که هیچ دستورالعمل صحیح و منحصر به فردی در این مورد وجود ندارد و در این زمینه به مانند سایر امور بشری باید از تجربیات دیگران سرمشق گرفت اما هر ملتی لازم است راهی خاص را که با وضع و امکانات داخلی‌اش تطابق دارد برای خودش انتخاب کند.

علاوه بر این امری مبرهن است که روستو، توسعه در کشورهای صنعتی را لحاظ نکرده است بلکه دغدغه اصلی وی پیشرفت و توسعه در کشورهای جهان سوم بود. روستو مقدمه کتاب خود به این مسئله اذعان می‌کند و می‌گوید: «اکنون که این رساله را در دست تألیف دارم نه به ایالات متحده آمریکا بلکه به جاکارتا، رانگون، دهلی نو، کراچی، تهران، بغداد، و قاهره می‌اندیشم» (Rostow, 1960, 3).

تمامی محققان یاد شده از اصلاحات ارضی به عنوان یک مرحله در مراحل بزرگ‌تر توسعه جامعه یاد می‌کنند. این محققان همه جوامع را دارای یک خط سیر حرکتی می‌دانند و برای همه آنها یک نسخه واحد از توسعه را تجویز می‌کنند. اصلاحات ارضی کره جنوبی، تایوان، ایران قبل از انقلاب اسلامی، آفریقای جنوبی و برخی از کشورهای دیگر در آمریکای لاتین بر این مبنا شکل گرفتند و به اجرا درآمدند.

نگاه دوم به اصلاحات ارضی، نگاه مبتنی بر بازتوزیع زمین با هدف عدالت اجتماعی است که بیشتر در جوامع کمونیستی و یا انقلابی وجود داشت. بر مبنای این دیدگاه که حاصل نگاه انقلابی حکومت می‌باشد و در کشورهای رخ می‌داد که حکومت جدیدی پس از انقلابی اجتماعی تأسیس می‌شد، زمین و روستا جزئی از طبقات اجتماعی جامعه هستند که برای نیل به آرمان‌های انقلاب باید مورد توجه حاکمیت قرار بگیرند. بر مبنای دیدگاه مذکور، بی‌عدالتی‌های موجود در جامعه که

موجب قیام مردم و در نتیجه، انقلاب شده است در میان روستائیان وجود دارد و حکومت برای بازتوزیع زمین در این راستا برنامه انقلابی دارد. نگاهی به اصلاحات ارضی در کشورهایی که انقلاب کمونیستی را تجربه کرده‌اند، مؤیدی بر این مدعاست. شوروی، چین و کوبا سه کشوری هستند که در آن‌ها حکومت نوپای کمونیستی بلافاصله پس از کسب قدرت، دست به اعمال اصلاحات ارضی شدید زد. با مروری بر ادبیات اصلاحات ارضی در جهان به انواع متفاوتی از نگاه‌ها در این مورد برمی‌خوریم. بی‌تردید نمی‌توان تقسیم اراضی در جمهوری اسلامی ایران را در هیچ‌یک از این نظریه‌ها جای داد و بر این مبنا تحلیل کرد. اما مشخص است که انقلاب اسلامی ایران سرآغاز نوع جدیدی از تفکر و نگاه در رابطه با زمین و زمین‌داری بود و حکومت جدید بر مبنای این اندیشه جدید، دست به تقسیم اراضی با هدف بازتوزیع زمین بر مبنای عدالت اجتماعی زد. از همین زاویه می‌توان گفت که تقسیم اراضی در جمهوری اسلامی ایران به اصلاحات ارضی در جوامع انقلابی کمونیستی نزدیک است.

روش تحلیل

تقسیم اراضی در جمهوری اسلامی ایران خیلی محدود و اندک مورد بررسی و تبیین محققان علوم اجتماعی و سیاسی قرار گرفته و از فقر محتوایی برخوردار است. هیچ پژوهشی بصورت مستقل و جامع آثار و پیامدهای این فرآیند را مورد توجه قرار نداده است. از جمله پیامدهای این فرآیند می‌توان به پیامدهای اجتماعی آن اشاره کرد. برای دستیابی به تحلیلی جامع از این موضوع، از مصاحبه عمیق استفاده کردیم. در مصاحبه عمیق از نوع ساختار باز بهره گرفتیم.

تکنیک AHP

روش AHP به وسیله توماس ال. زمانی در سال ۱۹۷۵ معرفی گردید که با هدف انتخاب گزینه مناسب براساس معیارهای چندگانه طراحی شده است. همچنین از این تکنیک برای وزن‌دهی به معیارها و زیرمعیارها نیز استفاده می‌شود. برای تعیین اوزان معیارها در فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی از تکنیک مقایسه‌های زوجی استفاده می‌شود

(لین و دیگران، ۲۰۰۹، ۱۳۵). فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی با بکارگیری معیارهای کیفی و کمی به‌طور همزمان و نیز قابلیت بررسی ناسازگاری در قضاوت‌ها می‌تواند کاربرد مطلوبی داشته باشد. همچنین این روش زمینه‌ای را برای تحلیل و تبدیل مسائل مشکل و پیچیده به سلسله‌مراتبی ساده‌تر فراهم می‌آورد که در چارچوب آن برنامه‌ریز بتواند ارزیابی گزینه‌ها را با کمک معیارها و زیرمعیارها به راحتی انجام دهد (نصرتی، ۱۳۹۰). بکارگیری این روش مستلزم چهار قدم عمده می‌باشد. در گام نخست، مسئله و هدف تصمیم‌گیری به صورت سلسله‌مراتبی از عناصر تصمیم که با هم در ارتباط می‌باشند، در آورده می‌شود. عناصر تصمیم شامل «شاخص‌های تصمیم‌گیری» و «گزینه‌های تصمیم» می‌باشد. فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی نیازمند شکستن یک مسئله با چندین شاخص به سلسله‌مراتبی از سطوح است. سطح بالا بیانگر هدف اصلی فرآیند تصمیم‌گیری است. سطح دوم، نشان‌دهنده شاخص‌های عمده و اساسی که ممکن است به شاخص‌های فرعی و جزئی‌تر در سطح بعدی شکسته شود، می‌باشد. سطح آخر گزینه‌های تصمیم را ارائه می‌کند (مهرگان، ۱۳۸۳، ۱۷۰).

یافته‌های مصاحبه عمیق

با مراجعه به نخبگان و متخصصان تقسیم اراضی، در نهایت متغیرهای زیر به‌عنوان پیامدهای اجتماعی تقسیم اراضی در جمهوری اسلامی ایران شناسایی و معرفی شد.

۱. ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی

روستانشینان در تاریخ ایران عملاً هیچ سهمی در توزیع قدرت سیاسی و در فرآیند سیاسی نداشتند. به عبارت دیگر، جامعه روستایی قبل از انقلاب اسلامی در فرآیند سیاسی کشور نقشی نداشت، همین موضوع باعث شد تا اصلاحات ارضی سال‌های دهه ۴۰ و ۵۰ موجب پیوستن دهقانان و جامعه روستایی به صف انقلابیون سال ۱۳۵۷ ایران بشود.

در قوانین مصوب تقسیم اراضی پس از انقلاب هیچ‌گونه استثنایی در مورد اقوام و مذاهب مختلف وجود ندارد. بدین‌معنا که قوانین تقسیم اراضی جمهوری اسلامی ایران

فارغ از هرگونه تمایز مذهبی و تفرقه‌افکنانه فقط بدنبال بازتوزیع زمین بود. این موضوع، عامل مهمی در جلب رضایت عمومی و بالتبع سرمایه اجتماعی بود. علاوه‌براین، بدلیل تقسیم زمین بدون توجه به نوع مذهب و قومیت، از آنجایی که اکثر استان‌های مشمول این قوانین، دربرگیرنده اهل تسنن نیز بوده‌اند، روستائیان اهل سنت از عدم تبعیض مسئولیت این قانون خرسند بودند و در نتیجه، یکی از زیر معیارهای متغیر سرمایه اجتماعی، تأثیر مثبت سیاست تقسیم اراضی بر نگرش و بینش روستائیان اهل سنت می‌باشد. همچنین زیر معیار جلب اعتماد عمومی روستائیان نسبت به حکومت در این پژوهش مورد توجه قرار گرفت. از آنجایی که دو نفر از اعضای هیئت ۷ نفره، از میان معتمدان روستا بودند، به تدریج روستائیان به این نتیجه رسیدند که در جریان تصمیم‌سازی در مورد سرنوشت خودشان مشارکت دارند و با توجه به حضور در تصمیم‌سازی‌ها، احساس شکل‌گیری استقلال در امور نیز کسب کردند. حضور هیئت‌های ۷ نفره و علی‌الخصوص نمایندگان سازمان‌ها و نهادهای دولتی اعم از جهاد سازندگی، کشاورزی، فرمانداری، دادگستری و سپاه در روستاها موجب شد تا به تدریج بین روستائیان و کارگزاران حکومت مفاهمه‌ای صورت بگیرد که این مفاهمه موجب ارتباط دوسویه بین حکومت و روستائیان و در نتیجه ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی گردید.

۲. جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها

با وقوع انقلاب اسلامی مناطق مختلف کشور دستخوش بی‌ثباتی شدند. این بی‌ثباتی سیاسی به تدریج موجب مهاجرت روستائیان به شهرها می‌شد. تحریک دهقانان توسط گروه‌های مختلف معاند نظام جمهوری اسلامی در مناطق مختلف از جمله کردستان، ترکمن صحرا و بلوچستان موجب شد تا در مناطق روستایی مخصوصاً مرزنشین ناآرامی‌هایی اتفاق بیفتد. به این ترتیب، روستاهای این مناطق با بی‌ثباتی مواجه شدند و عملاً درگیری با منشأ زمین شدت گرفت. علاوه‌براین، پس از وقوع انقلاب اسلامی، بسیاری از صاحبان زمین و زمین‌داران بزرگ با رها کردن ملک‌های خود به خارج از کشور گریختند، زمین‌های رها شده و بلاصاحب بلافاصله توسط زارعین و کشاورزان مورد استفاده قرار گرفت، این مسئله خود منشأ اختلاف بود و کشاورزان برای

بهره‌برداری از این زمین‌ها با یکدیگر درگیری داشتند. در برخی از مناطق از جمله جیرفت در کرمان، این زد و خوردها تبدیل به نزاع شدید و نهایتاً کشته شدن چند نفر انجامید (اطلاعات، ۵۸/۶/۱۲۰). این بی‌ثباتی و زد و خوردها، از دیدگاه اندیشمندان حوزه سیاست، عاملی برای برهم خوردن نظم است. عده‌ای از محققان ثبات را قاعده، نظم و نهادمندی دانسته‌اند و عده‌ای دیگر از جمله سیمورمارتین لیپست، آن را به صورت پیوستگی یا تداوم یک نوع سیستم سیاسی خاص تعریف کرده است (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۱، ۵۰). دیوید ساندرز معتقد است ثبات سیاسی ناظر است بر فقدان نسبی برخی انواع حوادث سیاسی بی‌ثبات‌کننده که خواه به صورت تغییر در ساختار قدرت، تغییر در حکومت و خواه به صورت مسالمت‌آمیز و یا حتی خشونت‌آمیز، به چالش با قدرت سیاسی موجود یا خود ساختار اقتدار سیاسی می‌انجامد (ساندرز، ۱۳۸۰، ۱۱). صرف‌نظر از تعاریف متعدد، آنچه که واجد اهمیت است شاخص‌های ثبات و یا بی‌ثباتی است که ابوالفضل دلاوری آن‌ها را به صورت زیر بر می‌شمرد: به زیر سؤال بردن مقامات سیاسی، برنامه‌ها و سیاست‌های حکومت، اعتراضات خشونت‌آمیز علیه مقامات سیاسی، برنامه‌ها و قوانین کشور، تغییر غیر متعارف مقامات سیاسی، تغییر خشونت‌آمیز مقامات سیاسی، برنامه‌ها و سیاست‌ها (دلاوری، ۱۳۹۱، ۵۳). حکومت نوپا قبل از سرایت این درگیری‌ها به سراسر کشور با بی‌ثباتی سیاسی مقابله کرد. یکی از مهم‌ترین روش‌های مؤثر برای ایجاد ثبات سیاسی در روستاها، تقسیم اراضی بود. تقسیم اراضی قانونی موجب شد تا تحریک گروه‌های معاند نظام در مناطق روستایی در مورد زمین دیگر کارساز نباشد و مردم به بهانه زمین، به زد و خورد و آشوب نپردازند. علاوه‌براین، اختلاف و تضاد منافع بین مردم در مورد زمین حل شد، زمین‌های بلاصاحب به صورت قانونی بین روستائیان و دهقانان تقسیم شد و عملاً موجب کاهش اختلاف و درگیری با منشأ زمین شد. مردم روستانشین به واسطه زمین‌دار شدن و همچنین ارتباط متقابل با کارگزاران حکومتی در هیئت‌های هفت نفره، به نوعی با نهادهای حاکمیتی پیوند برقرار کردند. به عبارت دیگر نوعی همبستگی و هم‌زمانی بین حاکمیت و روستاها شکل گرفت و این مسئله، قوام ثبات سیاسی را در پی داشت. علاوه‌براین، صاحب زمین شدن بسیاری از خوش‌نشین‌ها و روستائیان بی‌زمین و

افزایش سطح کشت زمین‌های کشاورزی موجب شد تا ضمن برقراری ثبات در مناطق روستایی، روستائیان به شهرها مهاجرت نکنند.

۳. تقویت و تشویق همکاری جمعی بین روستائیان با شکل‌گیری نظام بهره‌برداری مشاع

مشارکت به معنای عام و مشارکت اجتماعی به معنای خاص کلمه یکی از بنیادی‌ترین ارزش‌های جوامع به شمار می‌رود. در ارتباط با مشارکت، آنچه واجد اهمیت بسیار است، گستره دایره آن از جمله برپایی گردهمایی‌ها، تأسیس احزاب و نهادهای مدنی، چرخش نخبگان، انتخابات آزاد و مشارکت شهروندان در تصمیم‌سازی‌هاست (آب نیکی، ۱۳۹۰، ۲۴۳).

فرآیند تقسیم اراضی در جمهوری اسلامی ایران با همکاری داوطلبانه و همکاری جمعی بین روستائیان گره خورده است. علاوه بر حضور روستائیان در هیئت‌های هفت نفره، مشارکت داوطلبانه آن‌ها در کمک به کارگزاران حکومت از جمله در ارائه اطلاعات و آمار زمین‌های کشاورزی افراد، آشنایی با منطقه و ... موارد قابل توجهی هستند. این همکاری داوطلبانه موجب شد تا روستائیان به تدریج ضمن افزایش تعامل با نهادهای دولتی، به اعتماد متقابل دست یابند و این اعتماد متقابل، منجر به نزدیکی آن‌ها به حکومت شد. ثمره این اعتماد و نزدیکی را در آمارهای اعزام رزمندگان به جبهه‌های جنگ تحمیلی هشت ساله به وضوح می‌یابیم. علاوه بر این، نظام جدید بهره‌برداری کشاورزی کاملاً مبتنی بر همکاری و مشارکت دسته‌جمعی بود و همین موضوع نیز موجب افزایش همکاری‌های بین روستائیان می‌شد.

۴. تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی روستاها

بر اساس آمار منتشر شده از سوی سازمان امور اراضی، هیئت‌های هفت نفره در همه استان‌های کشور به صورت دائمی حضور داشته‌اند. تقسیم اراضی شامل همه استان‌ها شده و افراد حکومتی علی‌الخصوص از نهادهایی چون وزارت کشاورزی، جهاد سازندگی، دادگستری، وزارت کشور و سپاه به کلیه روستاها و مناطق دورافتاده اعزام و در آنجا مستقر شدند. در بسیاری از روستاها، خانه‌ها و انجمن‌های محلی تأسیس شد،

ارتباط و تعامل بین روستائیان و اعضای هیئت هفت نفره از حالت رسمی خارج شد و هیئت‌های هفت نفره از نفوذ و اعتبار خود برای رشد و آبادانی روستاها استفاده کردند. در همین اثنا، در خیلی از نقاط دورافتاده که حتی مأمورین دولتی در آنجا حضور نداشتند، نهادهای انقلابی حضور یافتند و حتی پس از اتمام مراحل تقسیم اراضی، این حضور از طریق احداث مدرسه، تأسیس نهادهای روستایی از طریق جهاد سازندگی، انجمن‌های روستا و ... تداوم یافت. بنابراین حضور مداوم و ساختارمند هیئت‌های هفت نفره در روستاها و شکل‌گیری تعاونی‌ها و انجمن‌های روستایی و سپس شوراهای روستایی موجب شد تا به تدریج بنیان‌های اجتماعی و اقتصادی روستاها تقویت شود. از زیرمتغیرهای این متغیر اصلی می‌توان به ایجاد شغل در میان روستائیان، افزایش سطح تولید کشاورزی و افزایش سطح زمین‌های قابل کشت اشاره نمود.

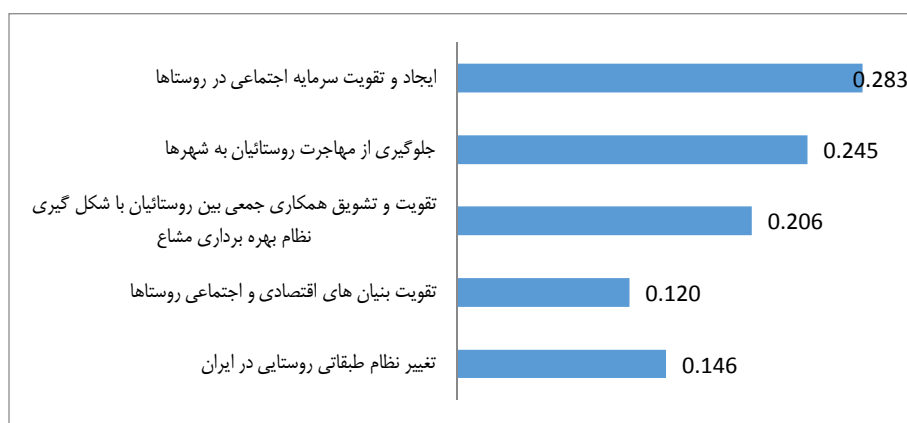
اولویت‌بندی متغیرها بر مبنای روش AHP

معیار اصلی یعنی تبعات اجتماعی، از تعدادی زیرمعیار و زیرمعیارها از زیرمعیار دیگر تشکیل شده است. همچنین معیار و زیرمعیارهای تحقیق با اندیس عددی نام‌گذاری شده‌اند تا در جریان تحقیق به سادگی قابل ردیابی و مطالعه باشد. در این پژوهش برای تعیین وزن شاخص‌های مدل از تکنیک تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) استفاده شده است. الگوی سلسله‌مراتبی مدل با استفاده از تکنیک AHP ترسیم شده است.

جدول ۱- معیارها و زیرمعیارها

نماد	معیار اصلی	نماد	زیر معیار	نماد	زیر معیار
C2	تبعات اجتماعی	S21	تغییر نظام طبقاتی روستایی در ایران	S211	الغای کامل نظام ارباب - رعیتی
				S212	از بین رفتن نظام زمین‌داری بزرگ با حذف طبقه بزرگ مالکان
				S213	جایگزینی سیستم مشاع مبتنی بر همکاری و تعامل بجای سیستم یکسویه از بالا به پایین ارباب رعیتی
				S214	شکل‌گیری طبقه وسیعی از زمین‌داران کوچک
C2	تبعات اجتماعی	S22	تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی روستاها	S221	ایجاد اشتغال در روستاها
				S222	ایجاد امنیت شغلی پایدار در میان روستائیان
				S223	افزایش سطح تولید و تقویت اقتصاد کشاورزی
				S224	افزایش میزان زمین‌های قابل کشت کشاورزی
				S225	کمک به تقویت زیرساخت‌ها و عمران و آبادی

نماد	معیار اصلی	نماد	زیر معیار	نماد	زیر معیار
					روستاها
				S226	گردآوری اطلاعات جامع از وضعیت اراضی در کشور (بستر اطلاعاتی خیلی خوب در مورد اراضی روستایی)
				S227	تعیین حریم روستاها
				S228	شناسایی امکانات، توانمندی‌ها و پتانسیل کشاورزی مناطق مختلف کشور
		S23	تقویت و تشویق همکاری جمعی بین روستائیان با شکل‌گیری نظام بهره‌برداری مشاع	S231	
		S24	جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها	S241	واگذاری زمین به روستائیان بی‌زمین و کم‌زمین
				S242	ایجاد مهاجرت معکوس در برخی نقاط با تأسیس روستاهای جدید
				S251	اجرای سیاست بازتوزیع زمین در میان روستائیان
		S25	ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در روستاها	S252	جلب اعتماد روستائیان از طریق هیئت‌های هفت‌نفره
				S253	بالا بردن میزان رضایتمندی روستائیان به نظام
				S254	جلب اعتماد عمومی روستائیان به حاکمیت

شکل ۱- تعیین اولویت زیرمعیارهای تبعات اجتماعی

براساس بردار ویژه به دست آمده:

- بیشترین اولویت مربوط به ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در روستاها با وزن ۰/۲۸۳ است.
- معیار جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها با وزن نرمال ۰/۲۴۵ در اولویت دوم قرار دارد.
- تقویت و تشویق همکاری جمعی بین روستائیان با شکل‌گیری نظام بهره‌برداری مشاع با وزن ۰/۲۰۶ از در اولویت سوم قرار دارد.
- معیار تغییر نظام طبقاتی روستایی در ایران با وزن ۰/۱۴۶ از در اولویت چهارم قرار دارد.
- تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی روستاها با وزن ۰/۱۲۰ از در اولویت پنجم قرار دارد.

همچنین ضریب سازگاری مقایسه‌های انجام شده نیز برابر ۰/۰۶ به دست آمده است که چون کوچک‌تر از ۰/۱ می‌باشد بنابراین می‌توان به مقایسه‌های انجام شده اطمینان کرد.

مقایسه و تعیین اولویت زیرمعیارها

تعیین اولویت زیرمعیارهای تغییر نظام طبقاتی روستایی در ایران

برای تعیین اولویت زیرمعیارهای تغییر نظام طبقاتی روستایی در ایران ده نفر از کارشناسان مقایسه زوجی انجام داده‌اند و در جدول ذیل آورده شده است.

جدول ۲- مقایسه زوجی زیرمعیارهای تغییر نظام طبقاتی روستایی در ایران

	s123-s124	s122-s124	s122-s123	s121-C14	s121-s123	s121-s122	
کارشناس ۱	1	1/5	1/9	1	1/7	1	۱
کارشناس ۲	6	5	1/6	7	1/4	5	۲
کارشناس ۳	5	1/5	1/4	7	1/7	6	۳
کارشناس ۴	1/4	4	1/6	1/5	2	7	۴
کارشناس ۵	1/4	3	1/4	1/6	3	1/5	۵
کارشناس ۶	1/3	1/8	1/4	1/3	1/4	3	۶
کارشناس ۷	3	1/7	1/8	2	1/8	3	۷
کارشناس ۸	4	1/6	1/3	2	1/7	1/3	۸
کارشناس ۹	1	2	1/3	1	1/3	3	۹
کارشناس ۱۰	1	1/6	1	1/5	4	1	۱۰

محاسبات انجام شده برای تعیین اولویت زیرمعیارهای تغییر نظام طبقاتی روستایی در ایران در جدول ذیل ارائه شده است.

الغای کامل نظام ارباب - رعیتی	از بین رفتن نظام زمین‌داری بزرگ با حذف طبقه بزرگ مالکان	جایگزینی سیستم مشاع مبتنی بر همکاری و تعامل بجای سیستم یکسویه از بالا به پایین ارباب رعیتی	شکل‌گیری طبقه وسیعی از میانگین زمین‌داران کوچک	بردار ویژه
۱	۱.۲۵۴	۰.۹۹۶	۲.۳۷۷	۰.۳۲۲
۰.۷۹۸	۱	۱.۱۱۵	۰.۴۷۴	۰.۱۹۸
۱.۰۰۴	۰.۸۹۷	۱	۰.۶۱۶	۰.۲۱۲
۰.۴۲۱	۲.۱۱۰	۱.۶۲۵	۱	۰.۲۶۹

جدول ۳- تعیین اولویت زیرمعیارهای تغییر نظام طبقاتی روستایی در ایران

شکل ۲- تعیین اولویت زیرمعیارهای تغییر نظام طبقاتی روستایی در ایران

- بیشترین اولویت مربوط به الغای کامل نظام ارباب - رعیتی با وزن ۰/۳۲۲ است.
 - معیار شکل‌گیری طبقه وسیعی از زمین‌داران کوچک با وزن ۰/۲۶۹ از در اولویت دوم قرار دارد.

- معیار جایگزینی سیستم مشاع مبتنی بر همکاری و تعامل بجای سیستم یکسویه از بالا به پایین ارباب - رعیتی با وزن نرمال ۰/۲۱۲ در اولویت سوم قرار دارد.

- معیار از بین رفتن نظام زمین‌داری بزرگ با حذف طبقه بزرگ مالکان با وزن ۰/۱۹۸ از در اولویت چهارم قرار دارد.

همچنین ضریب سازگاری مقایسه‌های انجام شده نیز برابر ۰/۰۹ به دست آمده است که چون کوچک‌تر از ۰/۱ می‌باشد بنابراین می‌توان به مقایسه‌های انجام شده اطمینان کرد.

تعیین اولویت زیرمعیارهای تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی روستاها

برای تعیین اولویت زیرمعیارهای تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی روستاها ده نفر از کارشناسان مقایسه زوجی انجام داده‌اند و در جدول ذیل آورده شده است.

جدول ۴- مقایسه زوجی زیرمعیارهای تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی روستاها

کارشناس	کارشناس ۱	کارشناس ۲	کارشناس ۳	کارشناس ۴	کارشناس ۵	کارشناس ۶	کارشناس ۷	کارشناس ۸	کارشناس ۹	کارشناس ۱۰
s221-s222	1	2	5	6	1/3	1/6	1/9	1/3	1	1
s221-s223	7	6	5	1/3	1/6	2	2	1/2	1/2	1
s221-s224	7	4	2	1/2	1/2	1	1	1/3	2	2
s221-s225	1	3	1/4	1/5	1/6	1/6	3	1/6	1/6	1/9
s221-s226	8	6	1/4	5	4	3	1/3	1/7	1/3	1/8
s221-s227	9	7	1/5	3	4	3	1/4	1/8	1/2	1
s221-s228	9	7	1/4	2	1/6	1/8	1/6	1/5	2	2
s222-s223	6	6	1/6	1/5	1/4	4	4	3	1/2	1
s222-s224	9	7	1/3	5	1/5	1	1	1	1	2
s222-s225	1	4	1/9	8	9	3	5	2	1	1
s222-s226	8	5	5	6	1/3	1/6	1/9	1/3	1	1
s222-s227	5	5	5	1/3	1/6	2	2	1/2	1/2	1

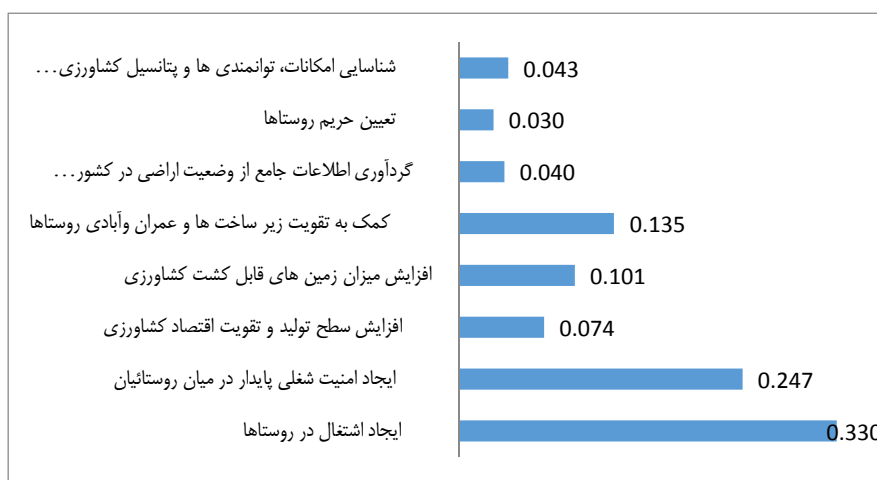
کارشناس ۱۰	کارشناس ۹	کارشناس ۸	کارشناس ۷	کارشناس ۶	کارشناس ۵	کارشناس ۴	کارشناس ۳	کارشناس ۲	کارشناس ۱	
2	2	1/3	1	1	1/2	1/2	2	3	1	s222- s228
1/9	1/6	1/6	3	1/6	1/6	1/5	1/4	1/7	1/6	s223- s224
1/8	1/3	1/7	1/3	3	4	5	1/4	2	1	s223- s225
1	1/2	1/8	1/4	3	4	3	1/5	6	5	s223- s226
2	2	1/5	1/6	1/8	1/6	2	1/4	2	3	s223- s227
1	1/2	3	4	4	1/4	1/5	1/6	5	2	s223- s228
2	1	1	1	1	1/5	5	1/3	2	1	s224- s225
1	1	2	5	3	9	8	1/9	1	1	s224- s226
1	1	1/3	1/9	1/6	1/3	6	5	7	6	s224- s227
1	1/2	1/2	2	2	1/6	1/3	5	2	2	s224- s228
2	2	1/3	1	1	1/2	1/2	2	6	7	s225- s226
1/9	1/6	1/6	3	1/6	1/6	1/5	1/4	6	7	s225- s227
1/8	1/3	1/7	1/3	3	4	5	1/4	4	3	s225- s228
1	1/2	1/8	1/4	3	4	3	1/5	2	1	s226- s227
2	2	1/5	1/6	1/8	1/6	2	1/4	3	1	s226- s228
1	1/2	3	4	4	1/4	1/5	1/6	1	1	s227- s228

محاسبات انجام شده برای تعیین اولویت زیرمعیارهای تقویت بنیانهای اقتصادی و اجتماعی روستاها در جدول ارائه شده است.

جدول ۵- تعیین اولویت زیرمعیارهای تقویت بنیانهای اقتصادی و اجتماعی روستاها

ردیف	معیار	معیار ۱	معیار ۲	معیار ۳	معیار ۴	معیار ۵	معیار ۶	معیار ۷	معیار ۸	معیار ۹	معیار ۱۰
۱	ایجاد اشتغال در روستاها	۱	۱.۴۱۴	۶.۴۸۱	۵.۲۹۲	۱.۷۲۲	۶.۹۲۸	۷.۹۳۷	۷.۹۳۷	۳.۷۲۰	۰.۳۳۰
۲	ایجاد امنیت شغلی پایدار در میان روستائیان	۱	۰.۷۰۷	۶.۰۰۰	۷.۹۳۷	۲.۰۰۰	۶.۳۲۵	۵.۰۰۰	۱.۷۲۲	۲.۷۹۲	۰.۲۴۷
۳	افزایش سطح تولید و تقویت اقتصاد کشاورزی	۱	۰.۱۵۴	۱	۰.۱۵۴	۱.۴۱۴	۵.۴۷۷	۲.۴۴۹	۳.۱۶۲	۰.۸۳۶	۰.۰۷۴
۴	افزایش میزان زمینهای قابل کشت کشاورزی	۱	۰.۱۲۶	۶.۴۸۱	۱	۱.۴۱۴	۱.۰۰۰	۶.۴۸۱	۲.۰۰۰	۱.۱۳۹	۰.۱۰۱
۵	کمک به تقویت زیر ساختها و عمران و آبادی روستاها	۱	۰.۷۰۷	۰.۷۰۷	۰.۷۰۷	۱	۶.۴۸۱	۶.۴۸۱	۳.۴۶۴	۱.۵۲۸	۰.۱۳۵
۶	گردآوری اطلاعات جامع از وضعیت اراضی در کشور (بستر اطلاعاتی خیلی خوب درمورد اراضی روستایی)	۱	۰.۱۵۴	۰.۱۸۳	۱.۰۰۰	۰.۱۵۴	۱	۱.۴۱۴	۱.۷۲۲	۰.۴۴۶	۰.۰۴۰
۷	تعیین حریم روستاها	۱	۰.۲۰۰	۰.۴۰۸	۰.۱۵۴	۰.۱۵۴	۰.۷۰۷	۱	۱.۰۰۰	۰.۳۳۹	۰.۰۳۰
۸	شناسایی امکانات، توانمندیها و پتانسیل کشاورزی مناطق مختلف کشور	۱	۰.۵۷۷	۰.۵۰۰	۰.۵۰۰	۰.۲۸۹	۰.۵۷۷	۱.۰۰۰	۱	۰.۴۸۴	۰.۰۴۳

شکل ۳- تعیین اولویت زیرمعیارهای تقویت بنیانهای اقتصادی و اجتماعی روستاها

- بیشترین اولویت مربوط به ایجاد اشتغال در روستاها با وزن ۰/۳۳۰ است.
- ایجاد امنیت شغلی پایدار در میان روستائیان با وزن ۰/۲۴۷ از در اولویت دوم قرار دارد.
- کمک به تقویت زیرساخت‌ها و عمران و آبادی روستاها با وزن ۰/۱۳۵ در اولویت سوم قرار دارد.
- افزایش میزان زمین‌های قابل کشت کشاورزی با وزن ۰/۱۰۱ از در اولویت چهارم قرار دارد.
- معیار افزایش سطح تولید و تقویت اقتصاد کشاورزی با وزن ۰/۰۷۴ از در اولویت پنجم قرار دارد.
- معیار شناسایی امکانات، توانمندی‌ها و پتانسیل کشاورزی مناطق مختلف کشور با وزن ۰/۰۴۳ از در اولویت ششم قرار دارد.
- معیار گردآوری اطلاعات جامع از وضعیت اراضی در کشور با وزن ۰/۰۴۰ از در اولویت هفتم قرار دارد.
- معیار تعیین حریم روستاها با وزن ۰/۰۳۰ از در اولویت هشتم قرار دارد.
- همچنین ضریب سازگاری مقایسه‌های انجام شده نیز برابر ۰/۱ به دست آمده است که چون برابر با ۰/۱ می‌باشد بنابراین می‌توان به مقایسه‌های انجام شده اطمینان کرد.

تعیین اولویت زیرمعیارهای جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها

برای تعیین اولویت زیرمعیارهای جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها ده نفر از کارشناسان مقایسه زوجی انجام داده‌اند و در جدول ذیل آورده شده است.

جدول ۶- مقایسه زوجی زیرمعیارهای جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها

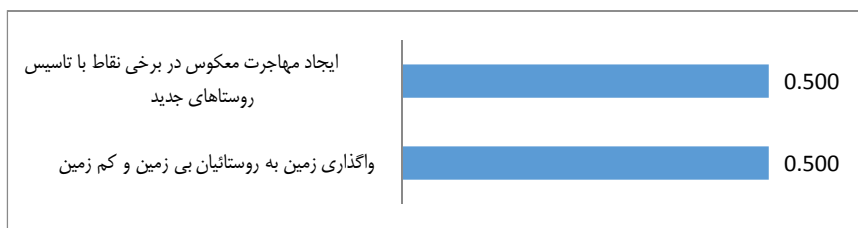
s241-s242	
1	کارشناس ۱
6	کارشناس ۲
7	کارشناس ۳
1/6	کارشناس ۴
8	کارشناس ۵
1/8	کارشناس ۶
1/7	کارشناس ۷

1	کارشناس ۸
1	کارشناس ۹
1	کارشناس ۱۰

محاسبات انجام شده برای تعیین اولویت زیرمعیارهای جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها در جدول ارائه شده است.

جدول ۷- تعیین اولویت زیرمعیارهای جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها

بردار ویژه	میانگین هندسی	ایجاد مهاجرت معکوس در برخی نقاط با تأسیس روستاهای جدید	واگذاری زمین به روستائیان بی‌زمین و کم‌زمین	واگذاری زمین به روستائیان بی‌زمین و کم‌زمین
۰.۵۰۰	۱.۰۰۰	۱.۰۰۰	۱.۰۰۰	۱.۰۰۰
۰.۵۰۰	۱.۰۰۰	۱.۰۰۰	۱.۰۰۰	ایجاد مهاجرت معکوس در برخی نقاط با تأسیس روستاهای جدید

شکل ۴- تعیین اولویت زیرمعیارهای جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها - معیارهای واگذاری زمین به روستائیان بی‌زمین و کم‌زمین و ایجاد مهاجرت معکوس در برخی نقاط با تأسیس روستاهای جدید با وزن ۰/۵ از اهمیت یکسانی برخوردارند.

تعیین اولویت زیرمعیارهای ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در روستاها

برای تعیین اولویت زیرمعیارهای ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در روستاها ده نفر از کارشناسان مقایسه زوجی انجام داده‌اند و در جدول ذیل آورده شده است.

جدول ۸- مقایسه زوجی زیرمعیارهای ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در روستاها

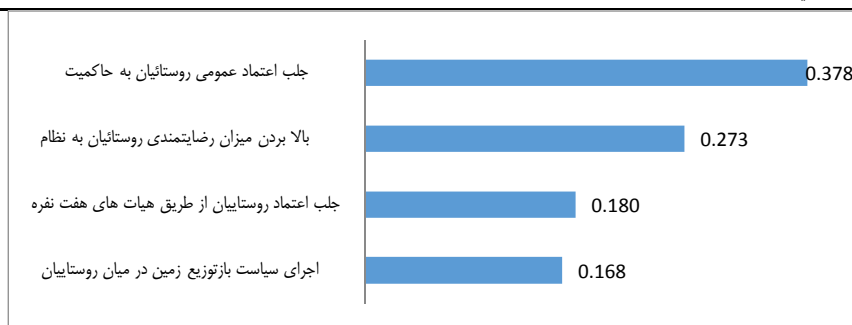
	s253-s254	s252-s254	s252-s253	s251-C14	s251-s253	s251-s252	
کارشناس ۱	1	1/5	1	1/6	1/8	1	کارشناس ۱
کارشناس ۲	5	1/5	6	1/6	1/6	5	کارشناس ۲
کارشناس ۳	6	4	7	1/4	1/6	6	کارشناس ۳

کارشناس ۴	7	1/7	1/4	1/4	1/7	4
کارشناس ۵	1/7	1/6	3	1/7	1/6	1/6
کارشناس ۶	1/8	4	3	5	1/3	1/7
کارشناس ۷	1	5	1/7	4	6	1/3
کارشناس ۸	1	3	1/7	1/2	1/8	2
کارشناس ۹	2	1/4	1/6	1	1/9	1/4
کارشناس ۱۰	2	1/4	5	1	1/7	3

محاسبات انجام شده برای تعیین اولویت زیرمعیارهای ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در روستاها در جدول ارائه شده است.

جدول ۹- تعیین اولویت زیرمعیارهای ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در روستاها

میانگین هندسی	جلب اعتماد عمومی روستائیان به حاکمیت	بالا بردن میزان رضایتمندی روستائیان به نظام	جلب اعتماد روستائیان از طریق هیئت‌های هفت نفره	اجرای سیاست بازتوزیع زمین در میان روستائیان	میانگین هندسی	بردار ویژه
۰.۱۶۸	۰.۴۳۹	۰.۴۴۶	۱.۳۱۱	۱	۰.۷۱۲	۰.۱۶۸
۰.۱۸۰	۰.۳۳۶	۱.۳۱۱	۱	۰.۷۶۳	۰.۷۶۱	۰.۱۸۰
۰.۲۷۳	۱.۰۳۶	۱	۰.۷۶۳	۲.۲۴۳	۱.۱۵۴	۰.۲۷۳
۰.۳۷۸	۱	۰.۹۶۵	۲.۹۷۹	۲.۲۷۸	۱.۶۰۰	۰.۳۷۸

شکل ۵- تعیین اولویت زیرمعیارهای ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در روستاها

- بیشترین اولویت مربوط به جلب اعتماد عمومی روستائیان به حاکمیت با وزن ۰/۳۷۸ است.

- معیار بالا بردن میزان رضایتمندی روستائیان به نظام با وزن ۰/۲۳۷ از در اولویت دوم قرار دارد.
  - معیار جلب اعتماد روستائیان از طریق هیئت‌های هفت نفره با وزن نرمال ۰/۱۸۰ در اولویت سوم قرار دارد.
  - معیار اجرای سیاست بازتوزیع زمین در میان روستائیان با وزن ۰/۱۶۸ از در اولویت چهارم قرار دارد.
- همچنین ضریب سازگاری مقایسه‌های انجام شده نیز برابر ۰/۰۹ به دست آمده است که چون کوچک‌تر از ۰/۱ می‌باشد بنابراین می‌توان به مقایسه‌های انجام شده اطمینان کرد.

اولویت نهائی شاخص‌ها با تکنیک AHP

در این گام اولویت نهائی محاسبه می‌شود. نتایج مقایسه زیرمعیارهای تحقیق و اوزان مربوط به آن‌ها ماتریس W_2 را تشکیل می‌دهد. برای تعیین اولویت نهائی شاخص‌های با تکنیک AHP کفایت وزن شاخص‌ها براساس هر معیار (W_2) در وزن معیارهای اصلی (W_1) ضرب شود. با در دست داشتن وزن هر یک از معیارهای اصلی (W_1) و زیرمعیارها (W_2) وزن هر یک از شاخص‌ها محاسبه می‌شود. نتایج محاسبه انجام شده در جدول ۲۵ آمده است.

جدول ۱۰- تعیین اولویت نهائی شاخص‌ها

وزن نهائی	زیر معیار	وزن خوشه	نماد	وزن زیر معیار	زیر معیار	نماد	وزن اولیه	معیار اصلی	نماد
0.0235	الغای کامل نظام ارباب - رعیتی	0.322	S211	0.146	تغییر نظام طبقاتی روستایی در ایران از طریق	S21	0.5	تبعات اجتماعی	C2
0.0144	از بین رفتن نظام زمینداری بزرگ با حذف طبقه بزرگ مالکان	0.198	S212						
0.0154	جایگزینی سیستم مشاع مبتنی بر همکاری و تعامل بجای سیستم یکسویه از بالا به پایین ارباب رعیتی	0.212	S213						
0.0196	شکل‌گیری طبقه وسیعی از زمین‌داران کوچک	0.269	S214						
0.0199	ایجاد اشتغال در روستاها	0.330	S221	0.120	تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی روستاها از طریق	S22			
0.0149	ایجاد امنیت شغلی پایدار در میان روستائیان	0.247	S222						
0.0045	افزایش سطح تولید و تقویت اقتصاد کشاورزی	0.074	S223						
0.0061	افزایش میزان زمین‌های قابل کشت کشاورزی	0.101	S224						
0.0082	کمک به تقویت زیرساخت‌ها و عمران و آبادی	0.135	S225						

وزن نهایی	زیر معیار	وزن خوشه	نماد	وزن زیر معیار	زیر معیار	نماد	وزن اولیه	معیار اصلی	نماد
	روستاها								
0.0024	گردآوری اطلاعات جامع از وضعیت اراضی در کشور (بستر اطلاعاتی خیلی خوب درمورد اراضی روستایی)	0.040	S226						
0.0018	تعیین حریم روستاها	0.030	S227						
0.0026	شناسایی امکانات، توانمندی‌ها و پتانسیل کشاورزی مناطق مختلف کشور	0.043	S228						
0.1029			S231	0.206	تقویت و تشویق همکاری جمعی بین روستائیان با شکل‌گیری نظام بهره برداری مشاع	S23			
0.0612	واگذاری زمین به روستائیان بی‌زمین و کم‌زمین	0.500	S241	0.245	جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها	S24			
0.0612	ایجاد مهاجرت معکوس در برخی نقاط با تأسیس روستاهای جدید	0.500	S242						
0.0238	اجرای سیاست بازتوزیع زمین در میان روستائیان	0.168	S251	0.283	ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در روستاها	S25			
0.0255	جلب اعتماد روستائیان از طریق هیئت‌های هفت نفره	0.180	S252						
0.0386	بالا بردن میزان رضایتمندی روستائیان به نظام	0.273	S253						
0.0536	جلب اعتماد عمومی روستائیان به حاکمیت	0.378	S254						

جمع‌بندی

تقسیم اراضی که بلافاصله پس از وقوع انقلاب اسلامی ایران در قالب قانون تقسیم اراضی توسط شورای انقلاب تصویب و در قالب هیئت‌های هفت نفره در سراسر کشور به اجرا گذاشته شد، برآمده از اندیشه آرمانی انقلاب یعنی تحقق عدالت اجتماعی بود. این پدیده دارای پیامدهای اجتماعی متعددی بود که در این تحقیق بدان پرداخته شد. این پیامدهای اجتماعی عبارت بود از: تغییر نظام طبقاتی روستایی در ایران، تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی روستاها، تقویت و تشویق همکاری جمعی بین روستائیان با شکل‌گیری نظام بهره‌برداری مشاع، جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها و ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در روستاها. همان‌گونه که آورده شد، با مراجعه به نخبگان هیئت‌های هفت نفره، ابتدا پیامدهای اجتماعی مشخص و تعیین شدند. تغییر نظام طبقاتی روستایی در ایران، تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی

روستاها، تقویت و تشویق همکاری جمعی بین روستائیان با شکل‌گیری نظام بهره‌برداری مشاع، جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها و ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در روستاها از جمله مهم‌ترین دستاوردهای اجتماعی تقسیم اراضی در ایران پس از انقلاب اسلامی بوده است. هر کدام از این دستاوردها خود از چند شاخص به‌دست آمده که عبارتند از:

الف) تغییر نظام طبقاتی روستایی در ایران: ۱- الغای کامل نظام ارباب - رعیتی، ۲- از بین رفتن نظام زمین‌داری بزرگ با حذف طبقه بزرگ مالکان، ۳- جایگزینی سیستم مشاع مبتنی بر همکاری و تعامل بجای سیستم یکسویه از بالا به پایین ارباب - رعیتی، ۴- شکل‌گیری طبقه وسیعی از زمین‌داران کوچک.

ب) تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی روستاها: ۱- ایجاد اشتغال در روستاها ۲- ایجاد امنیت شغلی پایدار در میان روستائیان ۳- افزایش سطح تولید و تقویت اقتصاد کشاورزی ۴- افزایش میزان زمین‌های قابل کشت کشاورزی ۵- کمک به تقویت زیرساخت‌ها و عمران و آبادی روستاها ۶- گردآوری اطلاعات جامع از وضعیت اراضی در کشور (بستر اطلاعاتی خیلی خوب در مورد اراضی روستایی) ۷- تعیین حریم روستاها.

ج) تقویت و تشویق همکاری جمعی بین روستائیان با شکل‌گیری نظام بهره‌برداری مشاع.
د) جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها از طریق: ۱- ایجاد مهاجرت معکوس در برخی نقاط با تأسیس روستاهای جدید ۲- واگذاری زمین به روستائیان بی‌زمین و کم‌زمین.

ه) ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در روستاها از طریق: ۱- اجرای سیاست بازتوزیع زمین در میان روستائیان ۲- جلب اعتماد روستائیان از طریق هیئت‌های هفت نفره ۳- بالا بردن میزان رضایتمندی روستائیان به نظام ۴- جلب اعتماد عمومی روستائیان به حاکمیت.

پس از گردآوری داده‌ها از طریق مصاحبه عمیق، از تکنیک AHP برای اولویت‌بندی این پیامدها بهره گرفتیم. براساس این روش، بیشترین اولویت مربوط به معیار تغییر نظام طبقاتی روستایی در ایران است. به عبارت دیگر، می‌توان گفت مهم‌ترین پیامد

اجتماعی تقسیم اراضی در جمهوری اسلامی ایران، تغییر نظام طبقاتی روستایی در ایران است. تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی روستاها در اولویت دوم قرار گرفته است. بنابراین می‌توان گفت که تقسیم اراضی موجب ایجاد تقویت بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی در روستاهای کشور شده است. معیار تقویت و تشویق همکاری جمعی بین روستائیان با شکل‌گیری نظام بهره‌برداری مشاع در اولویت سوم قرار دارد. همچنین تقسیم اراضی به واسطه اقداماتی که در آن صورت گرفت، موجب جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها از طریق ایجاد مهاجرت معکوس در برخی نقاط با تأسیس روستاهای جدید و واگذاری زمین به روستائیان بی‌زمین و کم‌زمین شد. علاوه بر این، اجرای سیاست بازتوزیع زمین مبتنی بر اصل عدالت اجتماعی موجب ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی در روستاها شد. این سیاست موجب شد تا روستائیان به هیئت‌های هفت نفره و بالتبع کارگزاران حکومتی اعتماد کنند و در نهایت اینکه موجب افزایش رضایتمندی مردم روستایی شده است.

منابع

- آب نیکی، حسن (۱۳۹۰)، *چالش‌های مشروعیت و کارآمدی دولت در جمهوری اسلامی ایران*، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی.
- اسملسر، نیل جی (۱۳۷۶)، *جامعه‌شناسی اقتصادی*، ترجمه محسن کلاهی، تهران: نشر کویر.
- بیگی نسوان، حسین (۱۳۷۶)، «اصلاحات ارضی جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه ۱۵ خرداد*، سال ششم، دوره اول، بهار، شماره ۲۵.
- دلآوری، ابوالفضل (۱۳۹۱)، *لزومات و راهکارهای تحکیم ثبات سیاسی بر روی تجربه ایران بعد از انقلاب*، تهران، گزارش پژوهشی پژوهشکده مطالعات میان‌رشته‌ای فرهنگ پژوهی دانشگاه علامه طباطبایی.
- دهقانی فیروزآبادی، جلال و فیروزه رادفر (۱۳۹۱)، «رابطه ثبات سیاسی و توسعه سیاسی در جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی*، تابستان شماره ۱۹.
- ساندرز، دیوید (۱۳۸۰)، *الگوهای بی‌ثباتی سیاسی*، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- مایر، جراللد و سیزر (۱۳۶۸)، *پیشگامان توسعه*، ترجمه علی اصغر هدایتی و علی یاسری، تهران: نشر سمت.
- Ahmad, Zahir (1975), *Land Reform in south East Asia*, orient Longman Lt.
Decree of Land, Library of congress -Agriculture [Russia]- available at
www.countrystudies.us/russia

- Dorner, peter (1972), *Land Reform and Economic Development*, Green Publication.
- Hinton, William, H, Iron Oxen (1970), "a Documentary of Revolution in Chinese Farming". New York: Monthly Review Press.
- Lissner, Will (1940), *Franz Oppenheimer Land Reform Program*, New York, henry George School.
- Martynov, Semyonov, (2001). "Man and the Land, August 1917," in Mark D. Steinberg, *Voices of Revolution*, New Haven, Yale University Press.
- Rostow, Walt Whitman (1959), "the Stages of Economic Growth", *Econ History Review*.
- Rostow, Walt Whitman (1960), *The Stages of Economic Growth: A non-communist manifesto*.
- Zhou, Kate (1996), *How the Farmers Changed China: Power of the People*, West view Press.
- Warriner, D (1969), *Land Reform in Principles and practice*, clarendon press.
- Wong, Vince (2014), "Land Policy Reform in China: Dealing with forced Expropriation and the Dual Land Tenure System", *Centre for Comparative and Public Law Faculty of Law*, The University of Hong Kong, Occasional Paper No. 25 .
- Абдурашитов Ф.М (2016), Земельно-водная реформа в Таджикистане в конце XX -начале XXI вв, Душанбе.
- Луковцева, Т. А(без даты), Большая Российская Энциклопедия.